

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФІЛОЛОГІВ В УКРАЇНІ

PERSPECTIVE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF PHILOLOGISTS UKRAINE

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх філологів – перспективним напрямкам розвитку системи професійної підготовки фахівців філологічного напрямку. Зокрема розкривається сутність поняття «професійна підготовка» як системного явища, що має цілісний, неперервний характер і охоплює сукупність взаємопов'язаних компонентів, які мають свою структуру і специфічні функції, а також являють собою її підсистеми. Серед компонентів виокремлено такі: цільовий, функціональний; концептуальний, теоретико-методологічний, законодавчо-нормативний, організаційний, технологічний, особистісний, результативний, управлінський. Зазначено, що основними рівнями реалізації системи є державний, інституційний та особистісний. Основними характеристиками системи професійної підготовки філологів в Україні визначено: синергетичність, цілісність, компонентну архітектуру, ієрархічність, гнучкість, поліваріативність, відкритість, прогностичність, адаптивність, динамічність, життєздатність. Перспективи розвитку системи передбачають урахування національних традицій, конструктивного використання прогресивних ідей світової практики; утілення альтернативних інноваційних ідей, акумульованих із досягнень різних країн, на основі вдосконалення методології й технології професійної підготовки, з огляду на прогностичний розвиток вищої філологічної освіти. Концептуальними засадами систематизації тенденцій і перспектив розвитку вищої філологічної освіти в Україні є виявлення визначальних ознак досліджуваного явища, як-от: просторовість, фази розвитку, тривалість, сутність, детермінованість освітньої політики історичними, політичними, національними, соціально-економічними, культурними чинниками. У результаті дослідження автори дійшли висновку, що прогностичне обґрунтування концептуальних засад системи професійної підготовки філологів в Україні базується на міждисциплінарних засадах педагогічного знання, використанні інтегрального підходу до аналізу цього явища та його інтерпретації в ціннісно-цільовому і функціонально-процесуальному вимірах.

Ключові слова: філолог, концепція, рівень, компонент, організація навчання.

This article is devoted to one of the current problems of training future philologists – promising areas of development of the system of professional training of specialists in philology. In particular, the essence of the concept of “training” as a systemic phenomenon that has a holistic, continuous nature and covers a set of interconnected components that have their own structure and specific functions, as well as its subsystems. Among the components are the following: target, functional; conceptual, theoretical and methodological, legislative and regulatory, organizational, technological, personal, effective, managerial. It is noted that the main levels of implementation of the system are state, institutional and personal. The main characteristics of the system of professional training of philologists in Ukraine are: synergy, integrity, component architecture, hierarchy, flexibility, versatility, openness, predictability, adaptability, dynamism, viability. Prospects for the development of the system include taking into account national traditions, constructive use of progressive ideas of world practice; implementation of alternative innovative ideas accumulated from the achievements of different countries, based on the improvement of methodology and technology of professional training, taking into account the prognostic development of higher philological education. Conceptual principles of systematization of tendencies and prospects of development of higher philological education in Ukraine are identification of defining features of the studied phenomenon: space, phases of development, duration, essence, determinism of educational policy by historical, political, national, socio-economic, cultural factors. As a result of the study, the authors concluded that the prognostic substantiation of the conceptual foundations of the system of professional training of philologists in Ukraine is based on interdisciplinary principles of pedagogical knowledge, use of an integrated approach to an analysis of this phenomenon and its interpretation in value-functional and functional-procedural dimension.

Key words: philologist, concept, level, component, organization of education.

УДК 378.147 (73)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/39.44>

Співачук В.О.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Хмельницького національного
університету

Іконнікова М.В.,
докт. пед. наук,
професор кафедри іноземних мов
Хмельницького національного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

В умовах формування суспільства знань професійна підготовка повинна мати на меті підготовку філологів із сучасним світоглядом, професійними знаннями інноваційного характеру, уміннями їх практичного використання під час розв'язання соціально-економічних і міжнародних проблем на основі постійної самоосвіти. Професійна підготовка філологів має відбуватися на засадах збереження національних історичних, культурних та освітніх надбань і використання найкращих зразків світового досвіду, прогностичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Упродовж останніх п'ятнадцяти років проведено низку досліджень, пов'язаних із різними аспектами професійної підготовки філологів, однак такі студії не вичерпують усього обсягу порушеної проблеми. Це зумовлює необхідність аналізу задекларованого питання на основі системного підходу. Цілком правомірним є припущення про те, що ефективність професійної підготовки філологів залежить від її системної реалізації. Прогноз (перспективний розвиток) як науково аргументоване передбачення надає випереджувальну інформацію про розвиток

певних явищ, процесів у майбутньому. Прогнозування в «Енциклопедії професійної освіти» тлумачиться як цілеспрямоване наукове дослідження конкретних перспектив розвитку якогось явища. Прогнозування, зокрема й педагогічне, як одна з форм конкретизації наукового передбачення перебуває «у тісному взаємозв'язку із плануванням, проектуванням, цілепокладанням, організаційним управлінням» [1, с. 337]. Осягнення прогностичних аспектів розвитку системи професійної підготовки філологів в Україні має базуватися на сучасних тенденціях розвитку філологічної освіти, науково обґрунтованій освітній політиці, стані та прогнозах розвитку мовної освіти, об'єктивних потребах її оновлення, результатах навчання, педагогічних інноваціях у вітчизняному й зарубіжному досвіді.

Велике значення мають наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних учених із проблем професійної підготовки фахівців-філологів (С. Данилюк, В. Коваль, Н. Колесниченко, Н. Остапенко, Ю. Рибінська, І. Соколова, О. Тарнопольський, Л. Черноватий та інші). Попри численну кількість наукових розвідок, присвячених проблемі професійної підготовки філологів, визначення перспективних напрямів розвитку системи професійної підготовки фахівців філологічного напряму потребує детальнішого вивчення.

Мета статті – розкрити перспективні напрями розвитку системи професійної підготовки філологів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутніх філологів – системне явище, що має цілісний, неперервний характер і охоплює сукупність взаємопов'язаних компонентів, які мають свою структуру і специфічні функції, а також являють собою її підсистеми. Серед компонентів виокремлено такі: *цільовий* (соціальне замовлення, мета, завдання, потреби, вимоги, зовнішні та внутрішні детермінанти), *функціональний* (професійна діяльність філолога і професійні функції); *концептуальний* (концепція та шляхи її реалізації), *теоретико-методологічний* (теорії, ідеї, підходи, принципи), *законодавчо-нормативний* (нормативно-правове забезпечення освітнього процесу), *організаційний* (організація професійної підготовки); *змістовий* (зміст навчання), *технологічний* (навчально-методичне і технологічне забезпечення навчання), *особистісний* (професійно важливі якості особистості), *результативний* (результати навчання й діагностичний інструментарій), *управлінський* (управління освітнім процесом на всіх рівнях). Основними *рівнями* реалізації системи є *державний, інституційний і особистісний*.

Доцільність прогностичного обґрунтування нових і вдосконалення наявних підходів до функціонування й розвитку системи професійної підготовки філологів в Україні зумовлені низкою *зовнішніх та внутрішніх* детермінант, а саме:

сучасними тенденціями розвитку філологічної освіти у світі, викликами лінгвальної глобалізації; стратегічними орієнтирами інформаційного простору, проблемами мовної екології й мовної політики; стрімким розвитком комунікаційних технологій у всіх галузях суспільства; соціально-економічним розвитком українського суспільства; необхідністю розвитку інтелектуального, культурного та людського капіталу країни; стрімким розвитком філологічної науки, інформаційних технологій; посиленням ролі професійної освіти як динамічної системи, спрямованої на забезпечення якісної професійної підготовки філологів; загостренням суперечностей між зростанням попиту на висококваліфікованих філологів на ринку праці та наявним рівнем їхньої кваліфікації; розв'язанням проблем професійної підготовки філологів на основі міждисциплінарного підходу; підвищенням вимог ринку лінгвістичних послуг до рівня компетентності філологів; зростанням ролі соціального партнерства; оновленням загальнодержавного класифікатора професій тощо.

Концептуальними засадами розвитку системи професійної підготовки філологів слугують ідеї неперервності, відкритості, доступності освіти; гуманізації й гуманітаризації освіти; культуровідповідності та міжкультурності; взаємозв'язку інтелектуального, культурного, людського капіталу; інтеграції системи вітчизняної освіти до світового освітнього простору; автономізації освіти та створення умов для професійного й особистісного розвитку; інтеграції наукового, освітнього, інноваційного складників; стандартизації вищої філологічної освіти на засадах компетентнісно орієнтованої, практико-орієнтованої та дослідницько орієнтованої освітньої парадигми; забезпечення студентоцентрованого навчання та викладання на засадах академічної доброчесності і свободи вибору; інтеграції «міжфункціональних» і «міжкультурних» (“cross functional plus cross cultural”) галузей знань; самостійного опанування знань, умінь, навичок; максимальної індивідуалізації навчальної діяльності та навчальної автономії з огляду на потреби й очікування студентів.

Методологічний концепт професійної підготовки становлять взаємодія та взаємозв'язок фундаментальних наукових підходів (системний, аксіологічний, міждисциплінарний, інтегративний, компетентнісний, культурологічний, синергетичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, комунікативно-когнітивний, кар'єроорієнтований, герменевтичний), загальнопедагогічних (гуманізації, неперервності, диверсифікації, свободи вибору, випереджувального характеру навчання, інноваційності, варіативності, мобільності) і специфічних принципів (керованої факультативності; навчальної автономії, опосередкованого управління самостійною діяльністю; фасилітації, міждисциплі-

нарної інтеграції; релевантності; диференціації й індивідуалізації, «спільного інтересу» самоменеджменту знань), закономірностей професійної та освітньої діяльності, світових тенденцій розвитку вищої філологічної освіти.

Методологічний концепт відображають положення гносеології про необхідність дотримання у процесі когніції принципу гносеологічного плюралізму, про системний і світоглядний характер пізнання, яке є циклічним та спіральним за характером, спрямоване на створення мультипарадигмальної картини світу і потребує постійного оновлення та розширення знання. Стимулювання мовленнєво-розумової активності студентів у процесі пізнання детерміноване проблемністю й евристичністю навчання, когнітивним дисонансом, паралельністю мовленнєвого та когнітивного розвитку студентів-філологів, формуванням їхнього множинного інтелекту, картини світу, мовної особистості, ментального і знаннєвого простору.

Теоретичний концепт являє собою систему вихідних концептуальних положень, ідей, теорій (філософські, історичні, психологічні, педагогічні, економічні, соціологічні, лінгвістичні), нормативно-правових засад, дефініцій, без яких неможливе розуміння сутності системного процесу професійної підготовки філологів. Основою багатоваріантного розв'язання пізнавальних проблем слугує мультипарадигмальність розвитку знання та гносеологічний плюралізм, який постулює існування рівноправних, незалежних форм і джерел пізнання, що функціують за власними законами й утілені в різних картинах світу.

Практично-прогностичний концепт передбачає розроблення навчально-методичного забезпечення для вдосконалення професійної підготовки філологів у вітчизняній освітній практиці; обґрунтування перспективи розвитку на основі творчого використання інноваційних ідей досвіду США зі збереженням національних культурно-освітніх традицій.

Подальший розвиток системи професійної підготовки філологів в Україні потребує оновлення *нормативно-правової бази*, яка сприяла б забезпеченню якісної професійної підготовки філологів. Зокрема, у нормативних документах / стандартах вищої освіти необхідно більш чітко прописати предметне поле галузі знань «Філологія». Потребує розмежування предметна специфіка лінгвістики, філології та прикладної лінгвістики; предметна сфера перекладу з огляду на спеціалізації «Усний перекладач» – «Письмовий перекладач» – «Сурдоперекладач». Необхідно внести корективи до чинного класифікатора професій: представити професії «перекладач» і «лінгвіст» з урахуванням спеціалізації. Практика доводить необхідність розмежування спеціалізацій «Мова та література» і «Переклад», що до 2016 року існували як окремі спеціальності та які, згідно з

наказом Міністерства освіти і науки України № 567 від 25 травня 2016 року, об'єднано в одну спеціалізацію «Мова та література (переклад включно)». Згадане об'єднання суттєво погіршує можливості якісної професійної підготовки перекладачів в Україні, оскільки сумарний обсяг компетентностей із мови, літератури та перекладу перевищує обсяг навчального навантаження, унеможлиблює досягнення якісних навчальних результатів. Водночас це суперечить міжнародному досвіду підготовки філологів-перекладачів, зокрема у США.

Потребують удосконалення й оновлення окремі положення нормативних документів ЗВО щодо організації освітнього процесу, наприклад стосовно організації самостійної роботи студентів відповідно до міжнародних стандартів. Як засвідчує досвід США, феномен «самостійна навчальна діяльність» за сутнісними ознаками порівняно ширше віддзеркалює своє функційне призначення в контексті автономії навчання, ніж «самостійна робота» в українських документах.

Результати компаративно-педагогічного аналізу дають підстави стверджувати, що в системі професійної підготовки філологів в Україні досі ще домінує академічна (знаннєва) концепція, яка оминає специфіку професійної діяльності й особистісні потреби філолога. Необхідно зазначити, що потребують диверсифікації освітні програми для підготовки філологів у напрямі розширення спеціалізацій на магістерському рівні. Керуючись досвідом США, допускаємо, що більшість випускників бакалаврату здобуватимуть вищу освіту другого рівня. За нових умов порівняно великого набору магістрантів їхнє навчання не може бути орієнтоване лише на підготовку викладачів вищої школи та вчених-дослідників. Відповідно до світових вимог, вища філологічна освіта має бути повноцінною вже на рівні бакалавра, із чітким предметним полем професіоналізації. Можливі також інтенсифікація запровадження спеціалізацій уже на бакалавраті й уникнення універсалій на зразок «бакалавр філології».

Організаційний компонент системи професійної підготовки філологів відображає особливості організації навчальної діяльності, форми, способи забезпечення ефективності та якості. Організація професійної підготовки передбачає розроблення диверсифікованих освітніх програм (вузькоспеціалізовані, загальної підготовки, комбіновані ("joint degree programs"), дуальні ("dual degree programs"), а також запровадження й визнання сертифікатних програм ("certificate programs"), що дають право на одержання сертифіката після завершення навчання. Для досягнення якості доцільно створити освітнє інформаційне середовище, що дасть змогу реалізувати автономну навчальну діяльність студентів-філологів. Уважаємо необхідним активізувати діяльність мовних

центрів / центрів перекладу при ЗВО для залучення студентів до виконання індивідуальних завдань і дослідницьких проєктів. Налагодження академічного партнерства із зарубіжними університетами для академічних обмінів сприятиме академічній мобільності філологів. Цілком вираженим є запровадження матеріальних та індивідуальних заохочень для студентів до провадження пошуково-дослідницької діяльності. В освітньому процесі важливу роль відіграє викладач.

Серед інноваційних видів оцінювання результатів навчання студентів-філологів доцільно запровадити *іпсативне* (“ipsative”; порівняння результатів виконання завдань студента з його попередніми результатами), *сумативне* (“summative”; констатування рівня засвоєння знань і сформованості вмінь, компетентностей студентів за певний період), *автентичне* оцінювання (“authentic assessment”), яке передбачає використання завдань в умовах, наближених до реальних, оцінювання практичного застосування знань, укладання портфоліо («мовне портфоліо», «перекладацьке портфоліо», «портфель індивідуальних досягнень»), «сертифікація», «експертне оцінювання», розроблення спеціальних аплікаційних форм для самоаналізу, запровадження публічного обговорення результатів успішності студентів і дій викладачів.

Важливий напрям удосконалення професійної підготовки філологів – забезпечення підготовки висококваліфікованого педагогічного персоналу. Особливої уваги потребує підготовка кадрів вищої кваліфікації – докторів наук із галузі знань «Філологія» за спеціалізаціями. Нагальною потребою є організація семінарів, майстер-класів для забезпечення аналітичної діяльності, обміну досвідом, стажування викладачів тощо. Вагоме значення у прогнозі має вивчення зарубіжного досвіду й залучення закордонних викладачів до роботи в освітніх закладах для організації тренінгів і семінарів.

Ефективність та результативність професійної підготовки філологів залежать від науково-методичного забезпечення, що потребує, на наш погляд, негайного оновлення і професійного підходу до розроблення матеріалів. Розв’язання проблеми науково-методичного супроводу можливе за умов створення комплексної програми науково-методичного забезпечення професійної підготовки філологів, що уможливила б оперативну реакцію на потреби суспільства, вимоги світової спільноти, а також реалізувала б диференційований підхід до комплектування й розроблення навчально-дидактичних комплексів, зважаючи на особливості філологічної освіти. Посутню роль у реалізації цієї програми відіграє створення належної матеріально-технічної бази, особливо в частині комплексного забезпечення підручниками й навчальними посібниками на електронних носіях. Залучення зарубіжних фахівців і роботодавців до

формування змісту робочих планів та програм, незалежного оцінювання якості й результативності навчання, розроблення в навчальних закладах психолого-педагогічних програм для проведення експериментальних досліджень стосовно їхньої готовності до організації професійної підготовки філологів сприятимуть удосконаленню й постійному оновленню науково-методичного забезпечення професійної підготовки.

Управління системою професійної підготовки філологів потребує модернізації механізму якісної та оперативної взаємодії всіх соціальних партнерів, синхронізації роботи суб’єктів освітнього процесу за вертикаллю й горизонталлю; стимулювання управлінської діяльності викладачів з організації СНД студентів через включення цього виду діяльності до загального навчального навантаження (не обмежене консультаціями).

За *особистісно-професійним* напрямом наголошуємо на потребі усвідомлення філологами значущості навчання впродовж життя й неперервного професійного розвитку; удосконалення актуальних професійно важливих компетентностей через підвищення кваліфікації та сертифікації; участі у професійних організаціях, використанні можливостей нетворкінгу, інформального навчання.

На підставі викладу доцільно виокремити основні *характеристики* системи професійної підготовки філологів, як-от: *синергетичність* (система має здатність до самоорганізації – виходити на новий рівень розвитку), *цілісність* (компоненти системи становлять функціональну єдність, зміна одного компонента приводить до зміни інших і системи загалом), *компонентна архітектура* (вертикальна й горизонтальна взаємозалежність компонентів системи), *ієрархічність* (підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня), *гнучкість* (узгодженість із вимогами швидкозмінного суспільства й освітніми потребами суспільства знань), *поліваріативність* (індивідуалізація та диференціація навчання), *відкритість* (постійне перебування у стані взаємодії / обміну з навколишнім середовищем), *прогностичність* – зорієнтованість на динамічні зміни міжнародної, культурної, соціально-економічної сфер; *адаптивність* (здатність до гнучкої трансформації змісту, форм і технологій навчання), *динамічність* (прогресивна динаміка розвитку системи), *життєздатність* (виживання й адаптація до умов змінного середовища).

Висновки. Перспективний розвиток системи професійної підготовки філологів можливий за умови врахування національних традицій, конструктивного використання прогресивних ідей світової практики; утілення альтернативних інноваційних ідей, акумульованих із досягнень різних країн, на основі вдосконалення методології та технології професійної підготовки, з огляду на прогностичний розвиток вищої філологічної освіти.

Професійна підготовка майбутніх філологів – системне явище, що має цілісний, неперервний характер і охоплює сукупність взаємопов'язаних компонентів, які мають свою структуру та специфічні функції, а також являють собою її підсистеми. Серед компонентів виокремлено такі: цільовий, функціональний; концептуальний, теоретико-методологічний, законодавчо-нормативний, організаційний, технологічний, особистісний, результативний, управлінський. Основними рівнями реалізації системи є державний, інституційний і особистісний. Основними характеристиками системи професійної підготовки філологів в Україні визначено: синергетичність, цілісність,

компонентну архітектуру, ієрархічність, гнучкість, поліваріативність, відкритість, прогностичність, адаптивність, динамічність, життєздатність. Перспективи розвитку системи передбачають урахування національних традицій, конструктивного використання прогресивних ідей світової практики; утілення альтернативних інноваційних ідей, акумульованих із досягнень різних країн, на основі вдосконалення методології й технології професійної підготовки, з огляду на прогностичний розвиток вищої філологічної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Енциклопедія освіти / ред. : В. Кремень. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. 1036 с.